

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 28. septembra 1864. ~

Gospodarske stvari.

0 pravi starosti mladih goved za plemo.

Pri mladih govedih se, kakor obilne skušnje učijo, spolovilno življenje oglaší med šestim in devetim mescem njih starosti in se ponavlja pri telicah, če niso breje, vsake 3 do 4 nedelje; po takem so goveda vsaki letni čas za plemenjenje pripravne.

Pravi čas goveda po plemenu spuščati se ravna prvič po različnem rodu, vdrugič po boljši ali slabši klaji, in tretjič po rabi živinčet.

Prvič: kar se tiče rodú. Goveda majhnega rodú in majhne sorte, navadno nekoliko popred dorastejo in popolno moč zadobé, kakor goveda velike in težke. Ako gospodar ne želi, da bi mu posebno močne in težke bile, jih mora dobro leto ali poldrugo leto stare po plemenu spuščati, se vé da jim ne primanjkuje dobre in tečne klaje. Život se do tega časa tako dodela, da krava svojo rast brez vsega zadržka dokončá, teleta precej velike zrastejo in so za prodaj ali plemo dobre. Da bi jih dalje v plemenu zadrževal, zavoljo tega ni svetovati, ker bi utegnile naposled jalove ostati, zlasti take, ki se v hlevu krmijo in nikdar na pašo ne spusté; v taci okoliščinah se rado primeri, da gré pri živinčetu vse na loj in meso. Pri veliki in težki živini pa ni svetovati, da bi se že telice poldrugo leto stare po plemenu spuščale; v Švajci, Montafunu, Pincgavi, v Holandii in v drugih krajih, kjer imajo veliko in težko živino, je sploh navada, da se junice okoli 2 leti in še ene kvatre čez stare k juncu vodijo. Ako bi se junice velikega in težkega rodú pre zgodaj po plemenu spuščale, gotovo bi se tudi rod te vrle živine sčasoma zmanjšal in poslabil.

Drugič: kar se tiče klaje. Bolj ko se mladi živini obilo in redivne klaje daje, tem bolj se redí in močna prihaja, in tem poprej je godna za plemo. Zato se morajo goveda, ktere obilo in dobre krme dobivajo in od mladosti skrbno glešajo, poprej po plemenu spuščati, kakor take, ktere manj klaje dobivajo in se tako skrbno ne glešajo. Kolik razloček je pri živinoreji v tej reči, se učimo deloma iz skušinj znamenitega živinorejca barona Riedesel-na, deloma pa iz rusovske živinoreje. V tem, ko je Riedesel svoje mlade goveda posebno dobro redil, so mu tako zrastle in močne bile, da bi jih bil mogel že 6 mescev stare po plemenu spuščati; bile so tako velike, kakor druge dve leti stare, pa v prvi mladosti v reji zamorjene. Nasproti pa Jordan pripoveduje (v svojih praktičnih bukvah o živinoreji, Dorpat 1852), da Rusi, ker jim njih goveda le počasi rastejo in se po bornih pašah pasejo, še le v četrtem letu po plemenu spuščajo. Ako gospodar mladim govedom obilo dobre klaje poklada

in jih ne goni na pašnike, ampak v hlevu redí, je vselej boljše, da se poprej kakor pozneje po plemenu spuščajo, sicer si debelih pajalovih junic zaredí; to pa mu utegne vse veselje do živinoreje sčasoma podreti, ker bi moral rep za repom dajati mesarju.

Tretjič: kar se tiče rabe. Kjer živinorejci posebno na to gledajo, da si bogato molžo napravijo, bi se jim svetovalo, da bi svoje telice nekoliko prej po plemenu spuščali. Skušnje učé, da tiste goveda, ki se pozno pariyo, namreč še le takrat, ko je njih truplo na vse strani že dorastlo, so malokdaj dobre mlekarice. Opazovanje spolovilnega življenja učí, da več mleka in več rodovitnost krav se ravna po tem, da se je mlada živina zgodaj ubrejila, dokler život še ni dorastel na vse strani; treba je tedaj, da mlečne žlezice začno poprej se gibati. — Kadar pa hočejo gospodarji veliko in močno živino imeti, ali za vprego ali za mesarja, naj je ne spuščajo pred drugim letom k juncu.

Po gosp. čas. Salcburške družbe.

Gospodarske skušnje.

* Razloček med mesom pitanega ali nepitanega živinčeta. Po dokazu angležkih živinorejcev Lawesa in Gilberta je v mesu, čem delj ko se živinče pita, tem menj vode, in 1 funt mesa od dobro pitanega vola ima ravno toliko redíla v sebi, kakor ga imata 2 funta od nepitanega. To potrjujejo tudi druge skušnje popolnoma. Po takem je mesna tarifa popolnoma pravična, po kateri je mesó pitanega vola draže od nepitanega.

* Mramor (Werre, Erdkrebs) je ena največih nadlog kmetovavcem in vrtnarjem. Škoda, ki jo ta požerúh naredí, se ne dá prerajati, na katero se je pa do zdaj premalo gledalo. Mramor si napravi s svojima sprednjima nogama, ki ste rakovim ščipavnicam jako podobne, s kterima pa ne striže rastlin, ampak ju rabi za napravo podzemeljskih predorov, s kterima napravi sila veliko potov med rastlinskimi koreninami, in zemljo tako razruši, da ni v stanu potrebne vlage ohraniti; živi pa le ob koreninah boljnih rastlin, kterih ne izrečeno veliko pokončá. Dostikrat se kmetovavec čudi in čudi, od kod le pride, da se mu po travniku prazne lehe odgrinjajo in trava sém ter tje suši, pa se ne spomni tega rovarja, kterege se zaredí na tavžente, kjer so se enkrat vgnjezdili. Razun pridnega krta, ki mramorja pokončuje, ga ni družega pravega sredstva pogonobiti tega požerúha, kakor to, če se mu jajca (zalega) pokončajo. Jajca, ki so sprva zeleno-rumene, potem pa črno-rumene, se lahko zatarejo. Po taci leha, kjer se mokrota ne zdrži, se tu in tam razrušena prst nahaja, dostikrat komaj za dlan širjave. Pod tem razgrebom, nekako bolj na strani, dobiš kaka dva pavca

globoko, okoli kokošjega jajca veliko, gladko dolbino, v kateri stakneš po sto in še več jajec, ki jih lahko razmečkaš. Mnogokrat, ko je pa travnik pokošen, prileté vrane na ta pravi roparski brglog in zalego iz njih potrebiyo. Bodite tudi vi, gospodarji, tako previdni in delavni, kakor so vrane, pa jim bodite hvaležni, ker so vam prijatlice kakor je tudi krt vam pravi prijatelj. Pa svét je že tak, da dobroto povračuje z nehvaležnostjo!

Dostavek k spisu: „Nekaj o mogilah.“ *)

V lanskim in letošnjim praznikih po slovenskem Štajarskem potovaje vidil sem v marsikaterih krajih mogile paganskih Slovencev. Večidel so že vse našim starinarjem znane, in tū pa tam prekopane. Zvedil pa sem nedavno, da se nahajajo tudi sred slovenskih gor, blizo pesniške doline. In resnično! kazali so mi kmetje v vasi Branjgovi in v Oseku mesta, na katerih je obilo mogil nasipanih. V Branjgovi sem jih naštel nad dvajset in pet, v Oseku nad petdeset, ki so še dobro ohranjene. Oboje so vredjene v lepe vrste, kakor drevje po sadovnjakih; visoke so menda na seženj, v okrožji merijo vsaka do šest in štirideset stopinj ali korakov. Vidi se toraj, da so posebne velikosti. Oboje stojijo na podolji (Abhang) hriba in kakor drugod, proti zahodu. Nekatere so načete, nekatere do dna prekopane. Povedal mi je kmet, da so jih nekdaž pokojni duhoven Vrbnjak prekopali, in tudi v njih najdene ostanke v gračko Ivanišče poslali. Ker je drevje po njih nasajeno, prekopanje ni lahko delo. Večidel se neki v teh mogilah nahaja v podobi visoke peči nakopičeno kamenje, in pod njim mastna črmljena zemlja (ki je iz pepélja). Da bi se posebni pepelniki, orodje itd. našlo, nisem zvedil. Morebiti ob času eno sam preiščem. — Smeha vredno je, da nekteri trdijo na vrat na nos: to niso mogile, to so nasipi ali šance iz turških bojev, na ktere so tope stavili. Kako bedasto je to, mora vsakega, komur je za pravično ralsodbo mar, prvi pogled na te mogile prepričati. — Omenim le še, da so pod mogilami v Oseku močirnati travniki; ljudstvo pravi, da se je nekdaž tam mesto s cerkvo vred pogreznilo.

V slovenskih Goricah.

J. Gomilšak.

Drobtinica iz slovenske skladnje.

V „Slovenskem Glasniku“ (1862, štey. 2, str. 64 do 67) sem bil napisal nekaj vrstic o pravilnem postavljanju glagola pomožnika in pa osebnih zaimkov, opazivši iz časnikov, da se je nekterim pisavcem jela zastran tega priljubovati čudna neka raba, kateri ne bi jez znal najti pravila, ako ni to-le: „Piši tako kakor se do zdaj ni pisalo in kakor narod ne govori, pa bo dobro.“ Pozneje je tudi gosp. Janežić vzel v svojo slovnico obširnejši nauk o teh, kakor jih imenuje, brez-naglasnicah (Skladnja §. 366, str. 168 in §. 505, str. 260, 261. Izdava predzadnja.)

Vendar ni podoba, da bi to bilo dosti izdalo, ker se ta, kakor se meni vidi, napčna pisava vse bolj in bolj razpasuje zlasti po časnikarskem polji. Čestokrat namreč beremo v časnikih take stavke, na pr.: „Zastran Maribora mi je bilo posebno žal, da prikrit je bil mojem očem.“ — „Da bi mi dano bilo gledati prečudne dela, ki izgotovil jih je tū človeški um.“ — „Živo prepričan, da Kras ostal bi vedno le gol.“ „Veselilo nas je viditi, s koliko pazljivostjo ogledaval je našo drevesnico in celó podal se na gabrovo stran, ktero obsadili smo z borovci, ter kako paz-

ljivo poslušal je naše želje.“ „Imeli smo vés ta dan dobrovoljen praznik, ki popoldne spremenil se je v pravo narodno veselico.“ „Naj omenim, da tudi župan bil je“ itd.

To ne more biti gola naključba, ki bi nemislečim pisavcem bila besede tako razvrstila, marveč ta doslednost, s katero se držé take pisave, nam izpričuje, da se jim zdi nenavadno lepa ali vsaj pravilna, — kar pa jez mislim, da nikakor ni.

V sestavku od kraja omenjenem sem najpred razločil samostalne od odvisnih stavkov ter postavil to pravilo:

1) V vseh poddružnih, pogojnih, odvisnih stavkih, ki jih začenjajo besede: *ako, če, da, dasi, kakor, kedar, kolikor, kateri, odkar, odkodar* itd., in pa v popraševanih stavkih morajo pomožni glagoli (sem, bom) in osebni zaimki stati za veznikom in pred deležnikom (particip.) ali glagolom, na pr.: „Kakoršen je bil. Odkar ga je zagledal. Kolikor se vé. Ako bi znal. Kje si bil?“ ne pa: „Kakor bil je; odkar zagledal ga je; kolikor vé se; ako znal bi; kje bil si?“

2) V samostalnih nepogojnih stavkih pa, ki nimajo pred sabo družih z njimi staknjenih stavkov niti so pretrgani po kakem medstavku, zastran besedosledja ni najti prav gotovega pravila, temveč tū razločuje največ ozir na blagoglasje. Toda poglej v „Glasniku“ tisti sestavek sam, v katerem je tanje ta reč razložena in s primeri podprta, in pa slovnico Janežićevo.

Pravila tū pod 1) povedanega so se večidel držali, če prav pametim, slovenski in drugi jugoslovanski (hrvaški*), srbski, bolgarski) pisatelji od nekdaž in se še držé, drži se ga tudi národni govor od Triglava do morja črnega. Smelo se bo toraj šteti med neprestopne slovniske pravila, katerim se pisavčeva svoboda mora vsikdar umakniti. Pravilnost v pisanji namreč ni mala reč, ker le za pravilno ne pa za kakoršno bodi slovenščino, ktere imamo dan današnji čedalje več, veljá potegovati se; zato bi tudi želel, da se zoper tako in enako kvarjenje slovenske sintakse oglasi kdo izmed slovenskih veljakov in slovečih profesorjev slovenščine, ali pa da bi po „Novicah“ razglasil svoje razloge, kdor drugači misli o tem. Cigale.

Ravnopravnost národna — Avstrii živa potreba.

Da je Avstrija sama po sebi nepremagljiva brez vse unanje podpore, ji je treba le, da so vsi narodi velicega njenega carstva zadovoljni in srečni. Eden najvažnejših pogojev — se vé da ne edini — tej zadovoljnosti in sreči pa je ravnopravnost národna, to je, da vsak narod vživa popolnoma svoje pravice v jeziku in vsem drugem, kar obsega zapopadek narodnosti; nič več, nič manj. Po tem so si vsi narodi bratje med seboj, vsi skupaj pa velika družina enega mogočnega vladarja. Kdor vidi, da se neprenehoma suče kolo svetá, kakor ga v vsem zahteva časa napredek, se pač ne bode s tem motil, da z ravnopravnostjo versko je v Avstrii že vse pri kraji. In vendar je še taci h tako imenovanih „velic h časnikov“ na Dunaji, kateri v svoje programe nikdar ne pozabijo zapisati „*confessionelle Gleichberechtigung*“ — za „národno ravnopravnost“ pa nimajo besede. Kdor je na priliko še le unidan bral program tako imenovane „*neue freie presse*“, vidil je to, pa si tudi lahko mislil, kakošna „*freie*“ mora biti to! Zato pa nasproti človeku dobro dé, ako zapazi, da časnik, kteremu nedavno še narodnost v Avstrii ni celó nič pri srcu bila, zdaj za-njo pleduje, kakor, na

*) V listu 35. str. 284. vrsta 2. in 43. od zgorej namesti „naspeli mogile“ beri „nasipali mogile“, in v listu 36. vrsta 40 od zgorej namesti „kjer je tabor imel“ beri „kjer je tabor imel kralj Atila.“

*) Hrvatski časniki so menda naše pisatelje napotili na to; ondi beremo: „Uslied predloga preuz. bana obnašlo je Nj. velič.“ i. t. d., ali: „Uprava naklade školskih knjig u Beču razprodala je prošle godine“ itd. Vred.